

Clypeus Theologiæ Thomisticæ

In Tres Partes Divisus, Et Quinque Voluminibus Comprehensus

Tractatus de erroribus Pelagianorum, de gratia, de iustificatione & merito,
de virtutibus theologicis & quatuor cardinalibus, ac de ineffabili mysterio
incarnationis

Gonet, Jean-Baptiste

Coloniae Agrippinae, 1671

Disp. III. De religione, & actibus ejus

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77177](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77177)

tate constitutas, & virtute, sapientiâ, aliâve prerogativâ insignes, nempe pietas & observantia, quia neque his à quibus naturale esse accepimus, neque his qui nobis exhibent documenta & exempla virtutum, possumus æquale reddere.

Secundo modo deficiunt virtutes, quarum materia non cadit sub debito rigoroso, quod est debitum legale, sed dicuntur debiti earum a cœtus ex sola decencia & honestate virtutis, quod appellatur debitum morale. In quo debito est duplex gradus: nam vel potest esse necessarium simpliciter, ita ut sine illo honestas morum conservari non possit; vel solum ad melius esse, sine quo profunde rectitudo morum potest consistere, licet non perfectè. Et rursus necessarium simpliciter potest attendi vel ex parte debentis; & sic ponitur veritas, pertinet enim ad tale debitum, ut qualis homo est, talem se exhibeat alteri in factis & in verbis, in quo consistit veritas, seu veracitas. Vel potest attendi ex parte ejus cui debetur, prout aliquis recompensatur secundum id quod fecit; quandoque quidem in bonis, & ad hoc ponitur vindicativa. Pro debito necessario solum ad melius, ponuntur duæ virtutes, nempe amicitia, per quam homo tam verbis quam factis convenienter se habet ad alios quibus convivit; & liberalitas, per quam convenienter dat, non alio titulo, nisi quia ipsum dantem decet: unde in his duabus virtutibus minimum est de ratione debiti.

De justitia eleganter differit Ambrosius lib. de paradiso cap. 3. ubi eam comparat Euphrati, qui est unus è quatuor fluminibus è paradisi fonte promanantibus: Euphrates (inquit) fecunditas atque abundantia fructuum nuncupatur, præferens quoddam in signe justitia, que omnem pascit animam. Nulla enim virtutum latiores videtur habere fructus quam justitia, que magis aliis quam sibi prodest; & utilitates suas negligit, communia emolumenta præponens &c. Causam autem cur ceteri quæ commendantur fluvii describuntur, illam accipimus, quia ejus aqua vitalis asseritur, & qua fovet ac auget: Deinde quia ubi prudentia, ubi & malitia; ubi fortitudo, ubi iracundia; ubi temperantia, ubi & intemperantia plerumque est, aut alia vitia: ubi autem justitia, ubi concordia virtutum est ceterarum; idè non ex locis quæ fluit, hoc est non ex parte, cognoscitur: non enim pars est justitia, sed quasi mater est omnium &c.

DISPUTATIO III.

De religione, & actibus ejus.

AGIMUS prius & specialiter de religione, quam de aliis virtutibus justitiæ annexis: tum quia primum tenet locum inter justitias potentiales: tum etiam quia inter virtutes morales præstantissima est. Isidorus Pelusiota lib. 3. Epist. 268. ait quod quemadmodum in corpore valentior pulchritudinis pars est oculorum pulchritudo; ita etiam in animo præcipua pulchritudinis pars est pietas seu religio. Et Philo lib. de charitate ferè in fine, adjungi ait huic uni virtuti omnes alias, & ab ea non magis divelli posse, quam umbram à corpore quod in Sole versatur. Additque eò per illam subvehi hominem, ut qui eâ excultus fuerit, divinus quodam-

modo efficiatur, & ipsius Dei existimatione non minus honoretur, quam totus populus, & totius qui gentis dignitatem obtineat. Ratio verò tantè in hac virtute præstantiæ est, quia hominem, à Deo quasi per creationem abjectum, eidem per cultum debitum religat, ut egregiè declarat S. Thomas opusc. 19. contra impugnantem religionem cap. 1. ubi sic dicitur: Religio iteratam ligationem importans, ostendit ad idolum aliquem ligari, cui primò conjunctus fuerat, & ab eo distare incipit; & quia omnis creatura primò Deo existit, quàm in seipsa, & ab eo processit, quodammodo ab eo distare incipiens secundum essentiam per creationem; idè rationalis creatura ad ipsum Deum debet religari, cui primò conjuncta fuerat, antequam esset, ut sic ad locum, unde exeunt flumina, revertatur. Religio ergo, juxta D. Thomam, à religendo dicitur, quia homines quodammodo Deo religat: vel à relegendo, ut vult Cicero, quia religiosus debet ea quæ sunt divini cultus frequenter legere, & in corde revolvere: vel ut docet Augustinus 10. de civit. cap. 4. à relegendo, quia Deum religere debemus, quem amiseramus negligentes. His præmissis, ut hujus præstantissimæ virtutis naturam percipiamus, ejus definitionem breviter explicare, & præcipuos ejus actus recensere oportet.

ARTICULUS I.

Explicatur definitio religionis.

DEFINITUR communiter religio: Virtus quæ debitum cultum Deo tribuit, tanquam primo omnium principio. Dicitur primò virtus, quia est habitus bonus, & principium operationis laudabilis: est enim bonus & laudabile Deum colere debito seu convenienti modo. Unde hac particula respicitur superstitio, seu falsa religio, quæ non est virtus, sed vitium rectæ rationi oppositum: quia vel falsum Deum pro vero colit, ut faciunt Ethnici & Pagani; vel licet verum Deum colat, non tamen honesto & convenienti modo, sed vel superfluis caeremoniis à Deo rejectis, ut faciunt Judæi; vel inutilibus ad salutem animæ, & in errore contra fidem fundatis, ut Turcæ, Hæretici, & similes. Quare particula debitum, significat hoc loco idem quod conveniens. Nomen verò cultus non solum importatur protestatio excellentiæ divini; sed etiam submissio seu subjectio hominis ad Deum: cultus enim, strictè sumptus & propriè, addit honori simplici submissione quamdam ejus qui honorem exhibet, ita ut seipsum inferiorem profiteatur eo quem honorat. Unde fit ut cultus non possit esse nisi circa excellentiorem; cum tamen honor id non postulet: & idè Deus Sanctos suos honorat, & palam faciens eorum excellentiam; non tamen propriè colit, quia nullo modo tali excellentiæ se subicit. Nota etiam quod quamvis hoc quod est, Deo se submittere, videatur proprium humilitatis, non tamen secundum eam rationem, secundum quam religioni tribuitur: nam humilitas respicit talem submissione præcisè quia congruit nostræ utilitati, ut nos intra limites conditionis nostræ contineamus, ne per elationem extra eos feramur; religio verò respicit illam præcisè ut declarativam & protestativam divini eminentiæ, & ut ipsam tali submissione honoremus. Denique in definitione adducta subditum, tanquam

ARTICULUS II.

De actibus internis religionis.

tanquam primo omnium principio, quia honor qui Deo exhibetur ut patri, & principio nostrae originis, pertinet ad virtutem pietatis; qui verò ipsi ob beneficia ab eo accepta tribuitur, spectat ad virtutem gratitudinis, quae formaliter respicit beneficium: sed cultus, qui Deo debetur ob singularem & infinitam excellentiam in omni genere perfectionis, ex qua ipsi competit esse primum principium, supremumque omnium Dominum, à virtute religionis exhibetur. Unde obiectum materiale hujus virtutis est cultus Deo conveniens, consistens in actionibus internis vel externis, quibus Dei excellentiam protestamur, adorando, laudando, sacrificando, &c. obiectum verò formale illius est specialis honestas, seu convenientia cum recta ratione, quae est in eo quod supremam excellentiam divinam reddatur honor, & cultus illi conveniens. Quae ratio distinguit virtutem religionis ab aliis virtutibus, seu theologicis, seu moralibus; quippe quae non versantur circa tale obiectum formale, nec exercentur ad exhibendum Deo honorem, ob supremam ejus excellentiam, sed propter alia motiva particularia, puta ob supremam ejus veneratam, aut infinitam bonitatem.

Ex his intelliges, quanta sit praestantia virtutis religionis supra alias morales: nulla quippe eorum habet obiectum ita elevatum, sicut est divinus cultus, ratione cuius ipsa religio Deum quodammodo attingit. Unde Divus Thomas hic quaest. 81. art. 6. in corp. sic dicitur: *Ea quae sunt ad finem fortitantur bonitatem ex ordine in finem, & ideo quanto sunt fini propinquiora, tanto sunt meliora: virtutes autem morales sunt circa ea quae ordinantur in Deum sicut in finem: religio autem magis de propinquo accedit ad Deum, quam aliae virtutes morales, in quantum operatur ea quae directè & immediatè ordinantur in honorem divinum: & ideo religio praeminet inter alias virtutes morales.*

Intelliges etiam, religionem non esse virtutem theologicam, sed morale: nam virtus theologica habet ipsum Deum pro obiecto quod & immediato, ut patet in fide, spe, & charitate; illae enim respiciunt & attingunt Deum immediatè, & tanquam obiectum quod; fides quidem ut supremam veritatem; spes ut summum bonum nostrum; charitas verò ut summum bonum in seipso, summèque amabilem propter se. At religio aliquid creatum immediatè respicit, nimirum cultum qui Deo offertur, ut termino & fini cui; divina autem excellentia est solum ratio ob quam Deo debetur talis cultus, non verò obiectum formale & immediatum religionis. Potestque id explicari & illustrari exemplo justitiae commutativae, quam unus homo habet ad alium: sicut enim obiectum talis justitiae, nec est ipse proximus, nec jus existens in illo, sed res quae ex tali jure proximo debetur; sic obiectum religionis, quae est justitia hominis ad Deum, neque est ipse Deus, nec jus quod habet, ratione summæ excellentiae, ut summè à creaturis colatur, sed ipse creatus cultus, debitus propter talem excellentiam.

* *

Duo tantum sunt actus interni religionis, de quibus agit S. Thomas hic quaest. 82. & 83. Primus est devotio, quae est voluntaria quaedam promptitudo ad Dei cultum & famulatum: non enim quodammodo voluntas serviendi Deo, vel oblatio ad ejus famulatum, meretur nomen devotionis, sed illa tantum quae cum promptitudine & fervore spiritus conjuncta est: unde promptitudinem illam cum devotione jungit Scriptura Exodi 35. ubi sic dicitur: *Egressaque omnis multitudo filiorum Israel obtulerunt mente promptissimè atque devotè primitias Domino. Utamque etiam SS. Patres simul conjungunt, ut Ambrosius lib. 1. de Cain & Abel cap. 8. ubi de Abraham Patriarcha loquens sic ait: *Adhuc cognosce ceteris studia devotionis. Cucurrit, inquit, & accepit vitulum unum tenerum & bonum, & dedit puero. & festinavit facere eum. Vbi que impigra devotio, & ideo fuit munus ejus acceptum.* Talem verò devotionem, & animi promptitudinem, in his quae ad Dei obsequium pertinent, esse actum religionis formaliter & propriè, probat S. Thomas loco citato quaest. 82. art. 2. hoc discursu. Ad eandem virtutem pertinet velle facere aliquid, & promptam habere voluntatem ad illud faciendum; quia utriusque actus est idem obiectum & motivum formale: Sed operari ea quae spectant ad Dei cultum & famulatum, pertinet propriè ad religionem: Ergo ad illam quoque pertinet habere promptam voluntatem ad illa exequenda, quod est esse devotum.*

Neque valet, si dicas, illud multò magis pertinere ad charitatem, quae nos impellit ut Deo nos totos tradamus, illique toto corde, totà animà, totà mente, totisque viribus adhaereamus, & serviamus. Respondetur enim, diversum esse utriusque virtutis motivum: nam charitas intendit Deo ut amico placere, illique ut talis nos unire, & ad bona opera prompto & ferventi animo exercenda impellit, quatenus illa Deo grata sunt: religio verò intendit Deo servire propter supremam ipsius excellentiam, cultu & honore supremo dignam. Similiter licet spes, obedientia, gratitudo, & aliae quaedam virtutes nos inclinent ad famulandum & obsequendum Deo, id tamen faciunt ex alio motivo, quam ex sola speciali honestate, quae est in ipso cultu divino, sive quia Deus ob supremam suae naturae excellentiam est dignus cui prompto animo servire velimus.

Secundus actus internus religionis est oratio, ut docet S. Thomas hic quaest. 83. art. 3. ubi sic dicitur: *Ad religionem propriè pertinet reverentiam & honorem Deo exhibere; & ideo omnia illa quae Deo reverentia exhibetur, pertinent ad religionem: per orationem autem homo Deo reverentiam exhibet, in quantum scilicet ei se subjicit, & proficitur orando se eo indigere, sicut auctore suorum bonorum: unde manifestum est quod oratio est propriè religionis actus.*

Ut haec doctrina clariùs percipiatur, & declaretur quâ ratione oratio, quae pertinet ad intellectum, utpote quaedam interna locutio & manifestatio, sit propriè actus religionis, quae residet

in voluntate, cum sit pars potentialis iustitiae observandum est cum Cajetano hic quaest. 81. art. 4. D. Thomam in assignando virtutibus proprios actus potius respexisse ad identitatem ipsarum virtutum, quam ad identitatem potentialium: & ideo omnem actum qui non respicit nisi unicum virtutem, appellat proprium talis virtutis, in quacunque potentia sit. Quod si plures virtutes respiciat, illius vocat proprium, à qua habet primam speciem boni & virtuosus actus, ac proinde cuius finis primario respicit. Hac ratione idem S. Doctor supra quaest. 3. art. 1. confessionem externam dicit esse actum proprium fidei, quamvis illa sit in potentia externa, & haec in intellectu; quia prima bonitas talis confessionis ex fide est, & eius finem respicit, non verò ex alia virtute. Et generaliter omnes actus externos, sive virtutis, sive vitii, attribuiamus ut proprios illis habitibus, à quibus sumunt primam speciem deformitatis, vel rectitudinis, ut comestionem temperantiae, externum luxum luxuria, &c. non curando an sint in eadem potentia, vel in diversis. Quia ergo prima & essentialis bonitas orationis tota est à religione, quia est bonitas reverentiae & cultus, oratio dicitur proprie actus religionis, quamvis sit in distincta potentia. Et ex hoc dicitur etiam actus religionis elicitive, quia ut bene observat Bannez supra quaest. 3. citatâ, & Alvarez 1. 2. disp. 92. dupliciter potest aliquis actus dici elicitus ab aliqua virtute; vel proprie & strictè, quia est immediata ejus operatio, ac proinde manet in eadem potentia; vel largè, ex eo solum quod non sit mediâ aliâ virtute, quamvis mediet alia potentia; dicitur enim talis actus elicitus, quia non est proprie imperatus: nam actus proprie imperatus ab aliqua virtute dicitur ille, qui sit mediâ aliâ virtute eliciente; sicut actus qui elicitor ab humilitate propter Deum, dicitur imperari à charitate; & ideo ubi una tantum est virtus, qualitercumque influat in actum, dicitur hic procedere ab ea elicitive. Hoc secundo modo oratio dicitur elici à religione; primo verò devotio, quae in voluntate existit.

6. Oratio definitur *Petitio decentium à Deo*. Subiectatur verò in intellectu: quia orare, quantum ad substantiam actus, nihil est aliud quam internum nostrum conceptum ad Deum ordinare, ipsi exprimere, intimare, ac notum facere; quod est munus intellectus: quare si quis solâ voluntate desideret, non tamen ordinet in Deum desiderium suum, intellectuâliter illiloquendo, non erit tibi verâ oratio; sicut in oratione externa non sufficit appetitus boni, nisi ille verbis & locutione ei cui oratio fit manifestetur. Unde alii sic definiunt orationem: *Oratio est desiderium coram Deo explicatio, ut aliquid ab eo impetremus.*

7. Quatuor verò in oratione velut partes integrales numerat Apostolus 1. ad Timotheum 2. *Orationem, postulationem, obsecrationem, & gratiarum actionem.* Nam qui orat, primò accedit mente ad Deum: & haec pars vocatur ab Apostolo specialiter *oratio*, soletque pro ea sumpta oratio definiti: *Ascensus seu elevatio mentis in Deum.* Deinde petit exprimendo suum desiderium: & haec dicitur *postulatio*, vel *supplicatio*. Tertio proponit rationem impetrandi ex parte Dei, quae est ejus sanctitas, & Christi merita, per quae peti-

mus exaudiri: & haec dicitur *obsecratio*. Tandem adhibet rationem impetrandi ex parte nostra: & haec est gratiarum actio; quia deceptis beneficiis gratias agentes, impetremus potiora. Haec D. Thomas hic quaest. 81. art. 17.

Dignitatem, efficaciam, & necessitatem orationis, mirum in modum SS. Patres commendant, ut frequens illius exercitium fidelibus persuadeant. Dionysius Areopagita lib. de divinis nominibus pulcherrimo symbolo, & erudienti hieroglyphico aurea catenula è caelis emissa, ad sidera, & ad ipsum Deum nos trahentis, orationem depinxit & adumbravit. Eiconcinat Clemens Alexandrinus lib. 7. Stromatum, ubi rationem assignans, cur primi cultores Christianae religionis, manibus in caelum elevatis orationem, subiugit: *Ut promptitudine & alacritate spiritus assequamur essentiam, quae apprehenditur intelligentia: & una cum verbo corpus à terra educere conantes, precamur & elevatam animam desiderio meliorum, corpus in sancta progredi, magno animo corporis vinculum despicentes.*

Chrysostomus lib. 2. de orando Deum, docet quòd sicut corpus humanum absque nervis motum aliquid habere non potest, ita neque anima absque oratione, subindeque quòd anima oratione destituta, est veluti paralytica. *Quemadmodum (inquit) corpus nervis cohaeret, currit, stat, vivit, & compactum est, adeò ut si nervos incidas, universam corporis harmoniam dissolves: ita anima per sanctas preces sibi constant & compinguntur, ac peratis cum sum facile peragunt. Quòd si corpus deficietis praetione, perinde fecerit ac si piscem ex aquis extraxeris: enim pisci vita est aqua, ita tibi deprecatio. Per hanc datur velut ex aquis subvolare, caelumque transcendere, ac prope Dominum fieri.*

Bernardus serm. 49. in Cantica affectit quòd oratio est cella vinaria, in quam Sponsus introducit Sponsam, hoc est animam dilectam, & ubi inebriatur vino devotionis, quod laetificat, ac torrente voluptatis potatur.

Augustinus serm. 126. de tempore: *Oratio iusti (inquit) clavus est caeli: ascendit de precatio, & descendit Dei miseratio. Licet alta sit terra, altum caelum, audit tamen Dominus hominis linguam, si mentem habeat conscientiam.* Et alibi in laudes orationis totus effusus, sic exclamat: *Quid oratione praerarius: Oratio est anima sancta praesidium, Angelo boni solatium, Diabolo supplicium, gratum Deo obsequium, columna sanctarum virtutum, anima scala, fundamentum fidei, religionis laus, perfecta gloria, spes certa, sanitas incorrupta. O oratio sancta! beatus qui nunciat, sed beatorum qui te frequentat.*

Demum Cassiodorus ad versum illum Psalmi 140. *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, haec scribit: Incensum est odoriferissimum suavis adustus, quae carbonibus concremata, gratissimum fumum porrigit ad superna, & odorantur delectabili jucunditate permulcet: sic fidelium oratio, igne charitatis incensa, divinis conspectibus impetratur, quae magis humilitatis & compunctionis pondere sublevarur. Virtutibus enim Dominus nostris tanquam bonis deletatur odoribus; nam & orationem sanctam velut odorem suavissimum suscipere Dominum in Apocalypsi legitur, ubi dictum est: *Stetit Angelus super aram Domini, habens thuribulum aureum in manu sua, & ascendit fumus supplicationum de manu Angeli in conspectu Domini, ut daret de orationibus sanctorum.* Aut ut vulgatus*

textus habet: Stetit Angelus ante altare, habens thuribulum aureum, & data sunt illi incensum multa, ut daret de orationibus Sanctorum omnium super altare aureum, quod est ante thronum Dei; & ascendit fumus incensum de orationibus Sanctorum, de manu Angeli, coram Domino.

Ad eundem Plalmistæ versiculum egregie oblatæ Bellarminus, qualitates bonæ orationis rectè designari similitudine Thimiamatis, quod offerretur in templo ex præcepto Dei mane & vespere, ut habetur Exodi 30. Illud enim (inquit) habebat qualitates, primò consistebat ex quatuor generibus aromatum, nimirum iure, galbano, oniche, & stacte, ut monet S. Hieronymus: hinc efferebatur odor suavissimus. Secundo offerretur in templi parte nobilissima & interiori, quæ dicebatur Sancta Sanctorum, ubi erant tabula Testamenti, & altare aureum. Tertio offerretur per summum Sacerdotem. Quarto ponebatur super ignem, & inde exiret ab altare fumus rectè sursum ascendens. Quatuor aromata sunt quatuor virtutes, scilicet fides, fiducia, charitas & humilitas. Ex his componitur oratio Deo gratissima. Templum Dei est homo, Vos estis (inquit Apostolus) templum Dei, 1. ad Corinth. 6, sed pars interior est anima, in cuius mente est lex Domini, digito Dei scripta; & in cuius voluntate est altare aureum, cor mundificatum, & oratum gratiâ Dei. Summus Sacerdos est Christus: per illum enim, ut Advocatum nominamus, semper orare debemus, & idè singulas preces si consideramus; Per Dominum nostrum Iesum Christum. Demque ignis, qui fumum suavissimum, & directè sursum ascendemem excitat, est fervor desiderii: sed in rectè assensione notatur rectè intentio, & iugis attentio, cui enim orantur videantur ab hominibus, illi aurâ temporalis detorqueant incensum, ne non rectè ascendat: illi etiam qui evagationes mentis habent, non dirigunt orationem ut debent evagationes enim veluti status ventorum distrahunt & dissipant fumum orationis, ut non rectè sursum ascendat, & quia valde difficile est liberari ab evagatione mentis, idè Propheeta huius rei meminit, Disregatur oratio mea sicut incensum in conpectu tuo. Hæc Bellarminus.

ipsum tamen adorationis nomen non tribuitur a Deo interno, nisi in ordine ad prædictos motus, & ut eos includat: sicut nomen restitutionis non tribuitur absolute voluntati restituendi, nisi in ordine ad exteriorem actum, vel potius tribuitur ipsi externo actui, ut stat sub tali voluntate.

Porro hæc obligatio colendi Deum externâ adoratione, juris est naturalis: Tum quia ex duplici natura compositus sumus, intellectuâ scilicet & sensibili, ideoque duplicem adorationem Deo offerre tenemur, nimirum spiritalem, quæ consistit in interiori mentis devotione, & corporealem, quæ consistit in exteriori corporis humilitatione, ut dicitur S. Doctor 2. 2. quæst. 84. art. 2. in corp. Tum etiam, quia cum homines socialiter vivant, debent non solum Deo, vel Angelis, sed aliis quoque hominibus, suam erga Deum submissione significare, seque esse veri Dei cultores & adoratores: quod facere nequeunt per actus purè internos & spirituales, hominibus incognitos.

Sacrificium est oblatio rei sensibilis, à legitimo ministro Deo facta, per realem immutationem, ad testandum supremum illius dominium, in vitam & in mortem.

Dicitur primò oblatio, quia hæc largè sumpta, est genus ad sacrificium & simplicem oblationem, nam in omni sacrificio aliquid Deo offertur. Ad dicitur rei sensibilis, ut excludatur interna oblatio, quæ mens se Deo offert, quæ non est propriè sacrificium, licet interdum in Scriptura hoc nomine appellatur, ut Psal. 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Subditur à legitimo ministro, quia cum sacrificium sit excellentissimum & publicus Dei cultus, par est ut non fiat nisi à personâ, publicè auctoritate ad id destinata, qualis est Sacerdos. Hinc Osiâs Rex, cum non esset Sacerdos, & tamen sacrificium offerre vellet, à Deo punitus est, & leptâ percussus, quod Sacerdotis officium usurparet. Paralip. 2. Additur Deo facta, quia sacrificium soli Deo debetur, nec huiusmodi cultum licet ulli creaturæ offerre. Per realem immutationem, quia ea quæ sacrificantur, in ipso sacrificio immutari debent, vel in fractione, vel combustione, vel fractione, &c. ut sic melius significetur illud offerri Deo, ut primo principio totius entis, qui potest suo supremo dominio res creatas destruere. Reliquæ particule, ad testandum supremum illius dominium in vitam & in mortem, potest sunt declarandam specialem rationem cultus, qui per actum sacrificandi intenditur & exhibetur, nempe ut profiteamur Deum esse auctorem nostri esse, & dominum vitæ & necis; illaque hostiæ destructione, quasi vice nostri oblatæ, protestemur nos quidquid sumus illi debere, dignumque esse, ut si opus foret, & si ipse vellet, totum in ejus honorem insumeretur. Cum enim ut re & dicit Eusebius lib. 1. de monst. Evangelicæ cap. ultimo, naturali ratione viderent homines suam se vitam Deo debere offerre, quia tamen non conveniebat, neque Deus permittebat homines ipsos sacrificari, lege naturæ introductum est, ut homines vice sui ipsorum, animalia, vel alias res sensibiles Deo immolarent, protestando se eodem modo vitam suam oblaturos, si oportere.

Ex his intelliges differentiam quæ reperitur inter adorationem, oblationem simplicem, & sacrificium: nam adoratio exhibet cultum Deo tantquam superiori, unde per illam homo suam erga Deum submissionem significat: oblatio, ut domino

ARTICULUS III.

De actibus externis religionis.

Præter duos actus internos religionis, jam explicatos, plures sunt externi, nimirum adoratio, sacrificium, oblatio, votum, iuramentum, adorationis divini nominis, ejusque per laudem ascriptione de quibus breviter hic agendum est.

Adoratio definitur potest Honor externo corporis Deo exhibitus. Relictâ enim questione, an sit verè & propriè adoratio illa quæ interius in sola mente concluditur (quam tractat Vazquez tom. 1. in 3. p. disp. 93.) actio illa cui nomen adorationis per prius accommodatum fuit, est quæcumque actio exterior, per corpus exercita, ad significandum internam reverentiam & venerationem, cujusmodi sunt genuflexio, discopertio capitis, corporis inclinatio &c. Quamvis enim actus isti exteri, secundum se præcisè, ad bonum & malum sint indifferentes, ac proinde ad religionem non pertineant, nisi ut respiciunt internam devotionem: & possint adoratio appellari;

ferum omnium exteriorum, & idè ipsi rem aliquam exteriorem offert, in quo distinguitur ab adoratione; sacrificium verò tanquam supremo vitæ & necis Domino, unde ad hoc significandum, res oblata destrui, vel saltem aliquo modo immutari debet.

13. Dices primò, Si hæc definitio esset bona, sequeretur martyrium esse verum sacrificium, est enim oblatio exterior, quæ Martyr seipsum immolat Deo, in protestationem supremi dominij quod Deus in suam ipsius vitam & mortem habet. Sed hoc non admittunt communiter Theologi: Ergo &c.

Respondeo negando sequelam Majoris: ad proprium enim sacrificium requiritur, ut sacrificans activè, saltem indirectè concurrat ad immolationem victimæ; nam essentia sacrificij formaliter consistit in activa immolatione victimæ in divini cultus protestationem facta: Martyr verò ne indirectè quidem activè concurrat ad immolationem sui corporis, sed merè passivè, sustinendo tantum passionem & mortem à tyranno illatam: cum enim non habeat vitæ suæ dominium, non potest illam activè destruere, sed tantum illius destructionem pati. Hinc evidens infertur discrimen inter Martyrum & Christi mortem, quæ sunt propriissimum sacrificium: Christus enim activè, saltem indirectè, operatus est suæ humanitatis immolationem; quia dum actu patiebatur, poterat non pati, & impedire omnes passiones, & mortem à Judæis illatam, non solum subtrahendo se à manibus Judæorum, sed etiam non permitteudo ut humanitas sua tormenta sentiret, per dotem impassibilitatis, quam communicare saltem ad tempus poterat corpori. Unde non solum Christus habuit libertatem antecedentem vitandi passiones & mortem, sed etiam concomitantem, in actu patiendi & moriendi, quam potestatem non habent Martyres, qui illatos à tyranno cruciatus & mortem impedire non possunt.

14. Dices secundò, Multa fuerunt sacrificia, tum in lege naturæ, tum in lege scripta, in quibus nulla fiebat destructio vel immutatio rei oblatae, ut sacrificium Melchisedech qui obrulit panem & vinum in sacrificium, Genes. 14. nullà mentione facta de actione immutativa panis & vini. Similiter Levitico 23. panes primitiarum, & duo agni, sacrificari dicuntur; & tamen hæc postquam elevata erant à Sacerdotibus, coram Domino, cedebant in usum Sacerdotum, neque ibi præscribitur alia immutatio. Addi potest oblatio hirci viventis, Levitico 16. quem Sacerdos non aliter offerebat, quam posita utraque manu super caput ejus, confitens omnes iniquitates filiorum Israel, & universa delicta atque peccata eorum, quæ imprecat capiti ejus, emittebat illum in desertum. Demum in nova lege in celebratione Missæ Christus offertur Deo in sacrificium, & tamen cum corpore ejus sit gloriosum & impassibile, non destruitur, nec immutatur: Ergo ad sacrificium non requiritur vera & realis immutatio victimæ, sed sufficit ejus oblatio.

15. Respondeo negando Antecedens, nullum enim proferri potest exemplum sacrificij ex Scriptura, in quo non facile sit intelligere fuisse factam aliquam destructionem vel immutationem rei oblatae. Nam de sacrificio Melchisedech affirmant celebriores Interpretes in cap. 14. Genes, ipsum aliquid panis igni tradidisse, & aliquid vini libamine consumpsisse: ut fieri solebat in

A sacrificijs pacificis, id est ad gratiarum actionem institutis. Idem dicendum de panibus propositionis, & de panibus primitiarum; non tantum enim panes illi coquebantur à Sacerdotibus, sed aliqua eorum particula igni comburebatur, & de panibus propositionis indicat textus Hebraicus Levitico 4. versu 9. ubi pro eo quod vulgatus Interpres ait de panibus propositionis, *Sanctum sanctorum est de sacrificijs Domini*, sic habet: *קֹשֶׁת קִדְשִׁים הוּא לוֹ מֵאֵשׁ יְהוָה* Sanctitas sacrificiorum hoc est de ignisombus Domini. Ignitio autem propriè significat combustionem & non actionem panum. Similiter duo illi agni de quibus fit mentio Levitico 23, non tantum elevabantur coram Deo, sed etiam occidebantur in Desertum, & postea in esum Sacerdotum cedebant, ut ibidem docent Interpretes. Nec obest quod Scriptura non faciat mentionem hujusmodi omnium actionum, quia non omnia semper exprimitur, vel ex eo patet, quod Apostolus ad Hebræos 9. referens id quod Moyses fecerat Exodi 24. sanctis veteris Testamentum, ait Moysen accepisse sanguinem vitulorum, & hircorum, cum aqua & lana coccinea, & hyssopo: ipsum quoque librum aspersisse. Cum tamen in Exodo nihil de hyssopo, & lana coccinea, de qua aqua & aspersione libri scriptum esset, sed id sola traditione constaret, esseque Judæis adeò notum, ut Apostolo nulla probatione opus fuerit.

C De hircio autem vivente, & in desertum emissio, cuius fit mentio Levit. 16. dici potest, illum non fuisse integrum sacrificium, sed partem unius integri sacrificij: duo enim hirci jubentur ibi offerri pro peccato populi, quorum unus occidatur, alter dimittatur in desertum, modo supra dicto. Sicut Levit. 14. initio, jubentur offerri duo passeris pro lepra mundatione: quorum unus imoletur, alter vivus dimittatur, & in agrum avolare solet. Nimirum ad representandam Christi mortem, per hircum & passerem occidit: relictæ actionem verò, per hircum, & passerem vivum. Vel quod Christus quæ homo tantum, passus, & mortuus sit: manens quæ Deus, impassibilis & vivus.

Demum ad id quod subditur de sacrificio Missæ, dicendum est corpus & sanguinem Christi destrui moraliter in Eucharia, quatenus vi verborum ponuntur sub speciebus panis & vini in statu deteriori, inepto usibus suis naturalibus & humanis, atque tendente ad consumptionem & destructionem: cum enim ibi ponantur modo indivisibili, ponuntur modo naturaliter inepto functionibus & usibus eorum propriis. Item cum ibidem constituantur per modum cibi & potus, tendunt ad usum quo destruantur, & desinant esse, speciebus corruptis. Demum in sacrificio Missæ fit immolatio mystica ipsius Christi, quatenus vi verborum ponitur corpus sub specie panis, & sanguis sub specie vini, ad representandam separationem utriusque, factam in cruce & in morte Christi. Unde in tali sacrificio fit mystica quedam sanguinis per gladium verborum effusio, ut Cyrillus loquitur: sicut sacrificia veteris legis, non bene physica sanguinis effusione, per victimæ realem occisionem peragebantur. De quo fulius Tractatu de Eucharia, cum de sacrificio Missæ differemus.

Explicata essentia & destructione sacrificij in generali, supersit ut tradamus varias ejus spe-

ites & divisiones, ac multiplicia veteris legis sacrificia, breviter hic recenscamus. Sacrificium ergo jam descriptum, multipliciter dividitur. Primo ratione materiz dividitur in victimam, sive hostiam, immolationem, & libamen: quando enim fiebat ex animalibus occisis & consumptis, dicebatur victimam, sive hostia; quæ nomina ab hostibus victimis, aut vincendis, & debellandis, derivata sunt, eò quòd ad victoriam reportandam, vel ad gratias agendas pro illa reportata, offerri solebant. Quando autem fiebat ex rebus inanimis solidis, dicebatur immolatio, nomine deducto à mola, in qua freges terebantur: quando ex liquidis, dicebatur libamen, eò quòd vinum, oleum, & alii liquores libarentur, id est sui effusione offerrentur Deo, ad significandum supremum quod habet in vitam & in mortem dominium. Exempla hujusmodi omnium differentiarum extant in lege Moysi: nam animalia munda occidebantur, id est oves, agni, turtures; & multæ res inanimatæ solidæ offerrebantur in sacrificium, nimirum panis qui in frustra secabatur, vel ex aliqua sui parte comburebatur reliquo cedente in elum Sacerdotum, aut offerrentium, similia quæ farragine, clibano, vel craticulâ coquebatur; tal quod in ignem conjiciebatur; itus quod adolebatur; maniculus spicarum qui correbatur; & triticum quod molla vel postillo contrebatur: liquida quoque nonnulla sui effusione offerrebantur, ut sanguis, aqua, vinum, oleum.

Secundò ratione formæ, seu modi quo fiebat, dividi potest sacrificium in cruentum & incruentum. Præsertim fiebat sanguinis effusione, ut in occasione animalium; postèrius sine illa, ut in aliis oblationibus. Utriusque generis fuerunt multa sacrificia, non modò in lege Moysi, ut patet ex dictis, verum etiam in lege naturæ: nam Abel, Noè, Abraham sacrificarunt animalia per ipsorum occisionem, Gen. 4. 8. & 15. Melchisedech verò Rex Salem, & Sacerdos Altissimi, dicitur panem & vinum obtulisse in sacrificium, Gen. 14. Valuitque hæc differentia veterum sacrificiorum ad representandum duplex Christi sacrificium; unum cruentum in cruce peractum, secundum quod Christus dici potest Sacerdos secundum ordinem Aaron; alterum incruentum in Eucharistia, secundum quod dicitur Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Unde Theodoretus: Typum Melchisedech gerebat Sacerdotis Domini: ideoque Abrahæ panes, vinum, & massam farina vicissim dedit, proat moriserat, Deo talia offerens; animadvertat enim & in hoc typum patefieri.

Tertiò dividebatur olim sacrificium ratione formæ, in holocaustum, hostiam pacificam, & sacrificium pro peccato. Holocaustum erat in quo tota res comburebatur, ut in fumum resoluta ad Deum ascenderet; eratque perfectissima sacrificium, quia in illo expressius significatur omnipotens Dei esse. In aliis duobus sacrificiis partim cremabatur, partim verò sacerdotibus, aut offerentibus reservabatur. Distinguebantur verò, quia hostia pacifica offerebatur pro beneficiis acceptis, vel accipiendis; sacrificium verò pro peccato in ipsius expiationem.

Demum ex fine dividebatur in sacrificium propitiatorium, seu hostiam, quæ pro peccatis præteritis offerebatur. Eucharisticum, quod & honorarium seu gratiarum actionis dicebatur, offerebaturque pro acceptis beneficiis in communi; pro beneficiis verò in particulari, erat hostia pacifica, ut fuit agnus Paschalis in memoriam specialis beneficii Ægyptiacæ liberationis. Imperatorium, quod erat pro futuris donis impetrandis, vel malis vitandis & præcavendis.

Cæterum in lege gratiæ omnia hæc sacrificia cessarunt, esseque superstitiosum aliquo ex illis uti: quia adest perfectissima hostia, & sacrificium corporis & sanguinis Christi Domini, quod in tot illis legalibus sacrificiis figurabatur, atque ita debent cessare figuræ, existente veritate. Unde ait Ecclesia in quadam collecta: Deus qui legalium differentiam hostiarum, unius sacrificii perfectione sanxisti &c. Et Tridentinum sess. 22. cap. 1. exponens de Sacrificio missæ prophetiam Malachiæ de oblatione munda in omni loco offerenda nomini Domini, concludit: Hæc denique illa est quæ per varias sacrificiorum, naturæ, & legum tempore, similitudines figuratur, utpote quæ bona omnia, per illa significata, velut illorum omnium consummatio & perfectio completur.

Oblatio, ut distincta à sacrificio, est actus quo res externas Deo offerimus sine mutatione earum facta. Ita S. Thomas 2. 2. quæst. 86. art. 1. in corp. ubi sic habet: Nomen oblationis commune est ad omnes res quæ in cultum Dei exhibentur, ita quod si aliquid exhibeatur in cultum divinum, quasi in aliquid sacrum quod inde fieri debeat, consumendum & oblatio est, & sacrificium. Unde Exodi 29. dicitur: Offeres totum asperem in incensum super altare: oblatio est Domino odor suavissimus victimæ Dei. Et Levit. 2. dicitur: Anima cum obtulerit oblationem sacrificii Domino similia erit ejus oblatio. Si verò sic exhibeatur ut integrum maneat divino cultui deputandum, vel in usu ministrorum expendendum, erit oblatio, & non sacrificium.

Hujusmodi simplicis oblationis sæpe mentio in Scriptura: nam Levit. 13. præcipitur oblatio de manipulis novarum spicarum; & Deuter. 26. jubentur filii Israël tollere de cunctis frugibus suis primitias in cartallo, & ferre ad sacerdotem, qui ponat ante altare Domini. Et ad Hebræos 5. sic dicitur: Omnis Pontifex à hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis. Ubi per dona, quæ distinguit Apostolus à sacrificiis, intelligit simplices oblationes primitiarum, aliarumque rerum, quæ non adolebantur aut consumebantur in sacrificium, sed integræ Deo offerebantur ad usum sacerdotum & templi, ut Theophylactus & alii Patres exponunt.

Votum definitur à D. Thoma 2. 2. quæst. 88. art. 2. & art. 5. in corp. Promissio Deo facta ad ejusdem Dei cultum. Dicitur promissio, quia est voluntas obligatoria, differtque à simplici proposito, quod est sola voluntas & destinatio aliquid faciendi. Unde idem Sanctus Doctor loco citato articulo primo comparat promissionem cum imperio, in eo quod quemadmodum aliquis per imperium obligatur alium, in quem habet potestatem, ita per promissionem obligatur seipsum ad aliquid faciendum, vel omittendum; eademque de causa dici solet, votum esse legem privatam, quam quisque sibi ipsi imponit, & quæ seipsum obligat ad aliquid. Dicitur autem hæc promissio fieri Deo: quia licet non modò votum coram

liber in Bibli

Sanctis & Prælati fieri possit, ut eorum reverentia moveat ad ejus observationem, sed ipsa etiam promissio possit ad ipsos immediate dirigi, atque ad eorum cultum & observantiam referri, ut patet in voto solemniquod in nostro Ordine emittitur, in quo sic dicitur: *Promitto obedientiam Deo, & B. Mariæ, & B. Dominico &c.* nihilominus hæc promissio prout fit Sanctis, non habet rationem voti formaliter, sed tantum materialiter, ut docet S. Thomas loco citato art. 5. ad 3. quatenus ut fit verè & propriè votum, debet adjungitacitè vel expressè alia promissio, quâ promittimus Deo nos id facturos quod promittimus Sanctis: & hæc promissio, quæ fit Deo, est votum, & pertinet ad religionem; quæ verò fit Sanctis, non est votum per se, sed materia voti, seu alterius promissionis Deo factæ, & illi veluti materiæ rationem voti formaliter afferentis; unde non cadit sub religione, sed sub dulia, hyperdulia, iustitia, vel fidelitate, ut dicunt Salmanticensis in Tractatu de Virtutibus, exponens generalem divisionem omnium virtutum. Dicitur tertio hæc promissio fieri Deo, ad ejusdem Dei cultum: quia cum votum sit actus religionis & latræ, est ordinatio eorum quæ quis vovet in divinum cultum & obsequium. Unde existimo quòd si quis promittendo Deo perpetuam castitatem, nullo modo intenderet Dei honorem, sed tantum majorem temporalem commoditatem, aut quid aliud, ille non propriè voveret, neque talis promissio esset indispensabilis ab Episcopo, sicut est verum votum perpetuæ castitatis.

24. Juramentum est, attestatio divini numinis, vel invocatio divini testimonii, ad fidem faciendam, promissionemve firmandam. Unde secundum substantiam est actus intellectus, quædamque locutio, quâ Deum vocamus in testem ad confirmandam veritatem, fidelitatemque nostram in verbis & promissis: & quia hujusmodi invocatione profitentur divinam excellentiam, spectat elicitive ad religionem, sicut de oratione & voto diximus. Debet autem juramentum, ut religiosum sit, tria observare, nempe veritatem, iustitiam, & iudicium secundum illud Jeremias 4. *Jurabis, vivit Dominus, in veritate, & iudicio, & in iustitia.* Veritas requiritur, quia Deus non nisi verum potest testificari: iustitia, quia non vult suo testimonio alicui iniuste noceri: iudicium, quia Dei testificatio irreligiosè adducitur super re admodum levi, vel ubi nulla est necessitas.

25. Adjuratio fit cum aliquem ad quippiam faciendum, vel omittendum obtestamur per Deum ipsum, ut ejus amor, timor, aut reverentia efficaciter eum promoveat, ne aliqui videatur non satis magni facere supremam ejus majestatem, vel ut ejus timorem illi incutiamus. Hunc verò actum pertinere ad religionem patet: quia per se facit ad cultum Dei, quem honoramus hoc ipso quod majestatem ejus reverenter interponimus, ut alius ejus respectu, vel terrore moveatur. Esse autem speciale ejus actum, & distinctum ab aliis, dubitari nequit, nisi de duobus, juramento scilicet & oratione. Differt nihilominus a juramento, quia juramentum usurpamus ad nos ipsos obligandos, vel ad aliquid confirmandum per Dei veracitatem & auctoritatem; adjuramus autem, ut alium obligemus aut adigamus ad aliquid faciendum, vel ad quippiam omittendum, propter reverentiam aut terrorem divinæ majestatis. Ab oratione verò differt, quia adjuratio fieri potest imperando, non deprecando, & tunc saltem est actus

A specialis, & omnino diversus ab oratione, quando verò fit deprecando, addit simplici orationi obtestationem.

Ultimus actus religionis est invocatio, seu assumptio divini nominis per laudem: de qua ait S. Thomas 2. 2. qu. 91. art. 1. ubi docet divini nominis laudes, hymnis, canticis, aliisque similibus modis celebrandas esse; non quidem ut Deo, qui cordum est scrutator, quam de ipso habemus opinionem significemus; sed ut nostris, audientiumque animos ad eum amandum, venerandumque excitemus. Et quamvis Deus ut est in ipso, utpote ineffabilis & incomprehensibilis, & propriè laudari valeat, sed fit major omni laude, secundum esse ejus tamen, qui ab illo in nos proveniunt, possumus ipsum laudare, juxta illud Isaiæ 63. *Laudem Domini annuntiabo super omnibus quæ reddidit nobis Dominus,* ut declarat S. Doctor art. citato in resp. ad 1.

DISPUTATIO IV.

De aliis virtutibus iustitiæ annexis.

Explicatâ definitione religionis, & præcipue ejus actibus, tam interioris, quàm exterioris, breviter agendum est de aliis virtutibus iustitiæ annexis, quæ partes ejus potentiales appellari solent. Unde fit

ARTICULUS UNICUS.

Alie partes potentiales iustitiæ breviter explicantur.

Præter religionem, quæ inter partes potentiales iustitiæ primum locum obtinet, plures alie assignari solent, nimirum pœnitentia, pietas, observantia, obedientia, gratitudo, vindictio, veritas, amicitia, & liberalitas, de quibus ait S. Doctor 2. 2. qu. 101. usque ad 123. præterquam de pœnitentiâ, cujus tractationem rejecit ad quart. 85. tertiæ partis, ubi etiam nos de illa dicemus. Post religionem ergo, & pœnitentiâ, quæ sunt in ordine ad Deum, sequitur pietas per quam parentibus debitus cultus officiumque attribuitur: parentes enim sunt veluti secundarii quidam respectu filiorum, tanquam secundaria principia essentia & vitæ; unde representant filios quodammodo ipsum Deum, qui est primarius & summus omnium Pater. Et ob hanc rationem (ut rectè observat Philo in lib. de Decalog.) post præcepta primæ tabulæ, quæ ad cultum Dei pertinent, primum secundæ tabulæ institutum fuit de honore parentibus exhibendo. Quia verò in consanguineis parentum sanguis invenitur, ideoque pietas aliquatenus quoque ad consanguineos extenditur, tanquam respectos primario illo & fontali jure, quo parentibus obstringimur. Illa quoque respicit patriam: quia hæc etiam aliquo modo est ortus principium, & quia parentes fovet, & exportuna ad ortum & educationem præbet. Unde Hierocles dissertatione de obsequiis in patriam, sic ait: *Est patria, per Iovem, vel alterum quidam Deus, & primus maximusque pater*